

Kino legenda Jonas Mekas ir režisierius Jim Jarmusch: pokalbis

Iškilių meno kūrėjų – avangardinio kino krikštatėvio Jono Meko ir modernaus kino este-
to Jimo Jarmuscho pokalbis, kaip jaukus, nuoširdus ir prasmingas dviejų draugų, sinefilų,
poezijos mylėtojų susitikimas vienoje Niujorko kavinėje, įvyko 2016 metų žiemą. Jūs kal-
bino britų aktorius, režisierius ir menininkas Bennas Northoveris, bendradarbiaujantis
su AnOther žurnalu. Svarbiausia pokalbio intencija buvo pagrindinio Jono Meko projekto
Anthology Film Archives, veikiančio Niujorke beveik pusę amžiaus, rekonstrukcija. Pirmą
kartą pokalbis buvo paskelbtas „AnOther Magazine“ S/S17. Minint Jono Meko išėjimą,
pokalbis tarp Jono Meko ir Jimo Jarmuscho buvo prisimintas ir publikuotas kaip tęsinys
prieš dvejus metus įvykusio pokalbio AnOther žurnale 2019 m. sausio 24 d.

Nuolat besikeičiančiame Niujorko kultūros lauke daugiau kaip penkiasdešimt metų
gyvuojantis *Anthology Film Archives* išliko stiprus nepriklausomo kino bastionas.
Tai yra viena didžiausių ir svarbiausių nepriklausomo, avangardinio filmo saugyklų
ir Niujorko kultūrinis orientyras.

Anthology Film Archives plėtoja svarbų ir naują patalpų vystymosi projektą,
inicijuojamą vieno *Anthology* organizacijos įkūrėjo, „filmininko“ Jono Meko. Per
visus tuos metus *Anthology* tiek pasiekė tik komandiniu darbu. Tarptautinė meni-
ninkų bendruomenė susibūrė paremti šį projektą. Menininkai, tokie kaip – Chuckas
Close’as, Ai Weiwei, Julianas Schnabelis, Matthew Barney, Michaelis Stipe’as, Jimas
Jarmuschas ir Patti Smith – jie visi pažadėjo savo paramą planuojamiems lėšų rinki-
mų renginiams. Dar reikia surinkti 7 milijonus dolerių tam, kad apsaugotų *Anthology*
ateitį ir visus *Anthology* filmus būsimoms kartoms.

Jonas Mekas ir Jimas Jarmuschas pirmą kartą susitiko 1960-ųjų pabaigoje, abu
priklausantys energingajai *downtown* filmų scenai, vis dar įkvėptai kultūrinės revoliu-
cijos, kuri prieš dešimtmetį praūžė per Niujorką. Tai buvo metas, kai ryškus, nepri-
klausomas *balsas* atvedė kiną į rankas kūrėjų, pakeitusių jį visiems laikams.

Šis pokalbis įvyko lietingą gruodžio dieną. Aš, Benas Northoveris, sutikau Joną
ir Jimą *Anthology Film Archives* pastato vestibulyje, ir mes nutarėme nueiti į mažą
barą kitoje gatvės pusėje, Antrosios aveniu kampe. Mesėjome lietuje, ir jie pradėjo
kalbėtis...

JONAS MEKAS: Kokią vietą tavo gyvenime užima poezija?

JIMAS JARMUSCHAS: Poezija man svarbi. Skaitau daug poezijos. Studijavau su Ken-
nethu Kochu ir Davidu Shapiro Niujorko mokykloje ir esu vedžiojamas poezijos visą
gyvenimą. Kai buvau paauglys Akrono, pirmą kartą atradau vertimus – XIX amžiaus
prancūzų poetų – Baudelaire’o, Rimbaud ir Verlaine’o. Kai kuriuose gyvenimo eta-

puose mano vedlys buvo Williamas Blake'as. Aš tikiuosi vieną dieną, kai manęs nebebus, kas nors prisimins mane kaip Niu-jorko mokyklos poetų palikuonį. Jie buvo mano vedliai – humoro jausmas, tam tikra energija, kaip Frankas O'Hara.

Jonas Mekas ir Andy Warhol, 1965–1967. Iš serijos „Factory/Warhol“. © Stephen Shore. Courtesy 303 Gallery, New York

J. M.: Taip, Frankas O'Hara ir Kennethas Kochas. Jie turi humoro jausmą, bet taip pat jaučiamas tikrumas ir paprastumas. Kochas vis dar turi būti deramai pripažintas.

J. J.: Labai myliu Joe Brainard'ą ir Roną Padgettą. Mūsų naujam filmui Ronas Padgettas parašė eilėraščius. Pagrindinis personažas yra poetas.

BENNAS NORTHOVERIS: Personažas, vardu Patersonas, tiesa?

J. J.: Filme vadinu šį personažą Patersonu, kaip iš Williamo Carlosa Williamso eilėraščio „Patersonas“. Jis eilėraštyje sukuria metaforą – virš krioklio esančio peizažo, ten esančio kaip žmogus. Pasilikau šią metaforą: „Sukursiu filmą apie vyrą, vardu Patersonas, kuris gyvena Patersone ir kuria poeziją.“

J. M.: Kai pirmą kartą perskaičiau „Patersoną“, pagalvojau, kad turėčiau susitikti su Williamu Carlosu Williamsu ir galbūt sukurti filmą, pagrįstą jo eilėraščiais. Aš pažįstu LeRoi Jones'ą, Amiri Baraką – tai mes nuvykome ir aplankėme Williamą Carlosą. Kalbėjomės apie šį projektą, bet tą dieną jis nebuvo nusiteikęs pokalbiui. Sutarėme, kad aš užsirašysiu keletą savo minčių, ir tada vėl susitiksime. Bet aš neatsimenu, kas atsitiko vėliau. Tai buvo pirmieji žurnalo *Film Culture* metai, tapau labai užimtas ir nebetęsiau šio projekto. Smalsu, ar tie Williamsso Carlosso užrašai dar yra jo archyve. Man jis buvo labai svarbus.

Anthology Film Archives, 1995

J. J.: Esu girdėjęs linksmą istoriją apie Alleną Ginsbergą. Jau nystės metais, gyveno Patersone, davė perskaityti savo eilėraščių Williamui Carlosui Williamsui. Apie eilėraščius jis pareiškė: „Šie eilėraščiai baisūs. Turi atrasti *savo* balsą. Šie eilėraščiai surimuoti, bet jie tiesiog negerai. Jeigu sieki būti poetu, tu privalai dirbti. Atrask *savo* balsą.“

B. N.: Ačiū Dievui, jis toliau rašė. Aš visada mylėjau Emily Dickinson.

J. M.: Nežinau, ar matei naują knygą, kuri neseniai pasirodė¹. Knygoje pateikiama jos vokų laiškams kolekcija ir mažyčiai popieriaus lapeliai, kuriuose Emily brūkštelėdavo trumpus eilėraščius arba mintis. Tai buvo paskelbta šiandienos *New Yorker'yje*. Mano mylimiausia anglų kalba rašanti poetė.

J. J.: Be abejo, viena iš mano mėgstamiausių Amerikos poečių.

J. M.: Nuostabu, kaip ji naudojo kalbą.

J. J.: Taip modernu. Ir, aišku, skaitai jos poeziją vokiškai, prancūziškai, angliškai ir lietuviškai.

J. M.: Ir galiu skaityti su žodynu – itališkai, ispaniškai ar rusiškai.

J. J.: Kennethas Kochas kartą man davė Rilke's eilėraštį vokiškai ir pasakė: „Ateik, Jimai, po dviejų dienų, išvertęs šį eilėraštį“. Aš atsakiau: „Bet, Kenethai, aš neskaitau vokiškai“. „Būtent todėl.“ Jis norėjo, kad pasirinkčiau, ką tik noriu – keletą eilučių ar visą eilėraštį – ir sukurčiau kažką naujo, naują eilėraštį.

¹ *Emily Dickinson's Poems: As She Preserved Them*. Ed. by Christanne Miller. Belknap Press: An Imprint of Harvard University Press; Annotated edition, 2016. 864 p.

J. M.: Kaip Zukofsky *garsu* (homofoniniu būdu) išvertė išvertė lotynų poetus. Ir, aišku, Robertas Kelly darė tai kartu su Schuldtu. Jie pasirinko Hölderlino eilėraščių ir *garsais* išvertė į anglų kalbą, tada perskai-tė angliškai ir *garsais* iš anglų kalbos – kuri jau buvo *antrinis vanduo* nuo Hölderlino – išvertė į vokiečių kalbą.

J. J.: Fantastika.

J. M.: Jie publikavo šį projektą.

J. J.: Tai nuostabu. Tikras žaidimas.

J. M.: Visi turime tuos prisiminimus: kai nepažįs-ti kalbos, klausaisi, ir tau atrodo, kad supranti, bet išgirsti kažką visiškai kitaip. Dar nuostabus dalykas tas, kaip ir su Zukofsky'io vertimais, ir ką su Hölder-linu padarė Robertas Kelly ir Schuldt'as, – yra kažkas, kas lieka, ta pati dvasia.

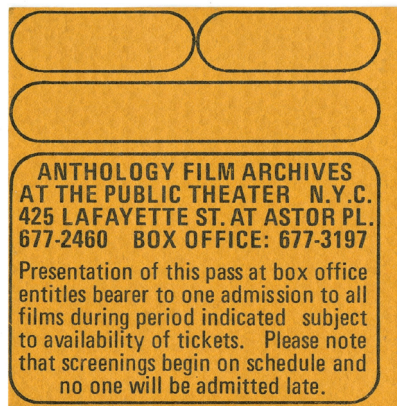
J. J.: Aš manau, kad tai buvo E.E. Cummingsas, kuris pasakė: „Tu gali suprasti eilėraščių nežinodamas, ką jis iš tiesų reiškia“.

J. M.: Kaip ir su muzika, ir filmais, kalbomis, kurių tu nesupranti. Kažkaip tu žinai, ką personažai jaučia ir sako.

J. J.: Kai 1980-aisiais buvau nuvykęs į Japoniją, buvau apsėstas Ozu, Naruse ir Mizoguchi. Čia aš negalėjau gauti jų filmų, tai parsivežiau VHS filmus iš Japonijos, bet jie, aišku, buvo be vertimų. Be galo žiūrėjau juos, neturėdamas jokio supratimo, apie ką iš tikrųjų kalba veikėjai, bet vis tiek supratau daug gražių dalykų: apie vaidybą ir žmonių akis, apie kameros pozicionavimą ir apie tai, kaip yra kuriamas filmas.

J. M.: Sakoma, kad neturėtumėme žiūrėti filmų videokopijų. Bet kartais tai vienintelis būdas, pavyzdžiui, kažkam pamatyti tuos filmus atskirtoje nuo pasaulio vietoje. Taip pat galima kalbėti apie meną. Kai aš mokiausi pradinėje mokykloje nuošaliame Lietu-vos kaime, mokykloje buvo knygų pilna lentyna, ir tarp jų viena knyga apie Renesan-so meną. Ji buvo juodai balta, varganas pasenęs popierius. Aš buvau toks sužavėtas tomis apgailėtinomis nespalvotomis reprodukcijomis, kad visada norėjau pamatyti originalus. Kažkaip tose skurdžiose reprodukcijose esminiai dalykai buvo matomi. Tai aš nesu prieš filmus, kurie tampa prieinami informacijos tikslams ir nesu prieš skaitmeninį formatą, kol yra tokios vietos, kaip *Anthology Film Archives*, kur juos vis dar galima pamatyti, ir rodyti filmą kaip filmą, o video kaip video.

J. J.: Aš peržiūrėjau tik keletą skirtingų menininkų – filmų kūrėjų – kuriuos tu saugai, pristatai. Ir tai yra tik labai maža archyvo dalis – grupė žmonių, kurie mane sužavėjo: Peteris Huttonas, Hollis Framptonas, Nam June Paik, Bruce'as Conneris, Hansas Rich-teris, Tayloras Meadas, Danny Lyonas, Rudy Burckhardt, Shirley Clarke...

Originalus bilietas į *Anthology*, George'o Maciuno (Jurgio Mačiūno) dizainas

Jonas Mekas, Yoko Ono ir
Johnas Lennonas *Anthology*
„Nematomame kine“
[*Invisible Cinema*],
Peterio Kubelkos dizainas,
Gretchen Berg fotografija

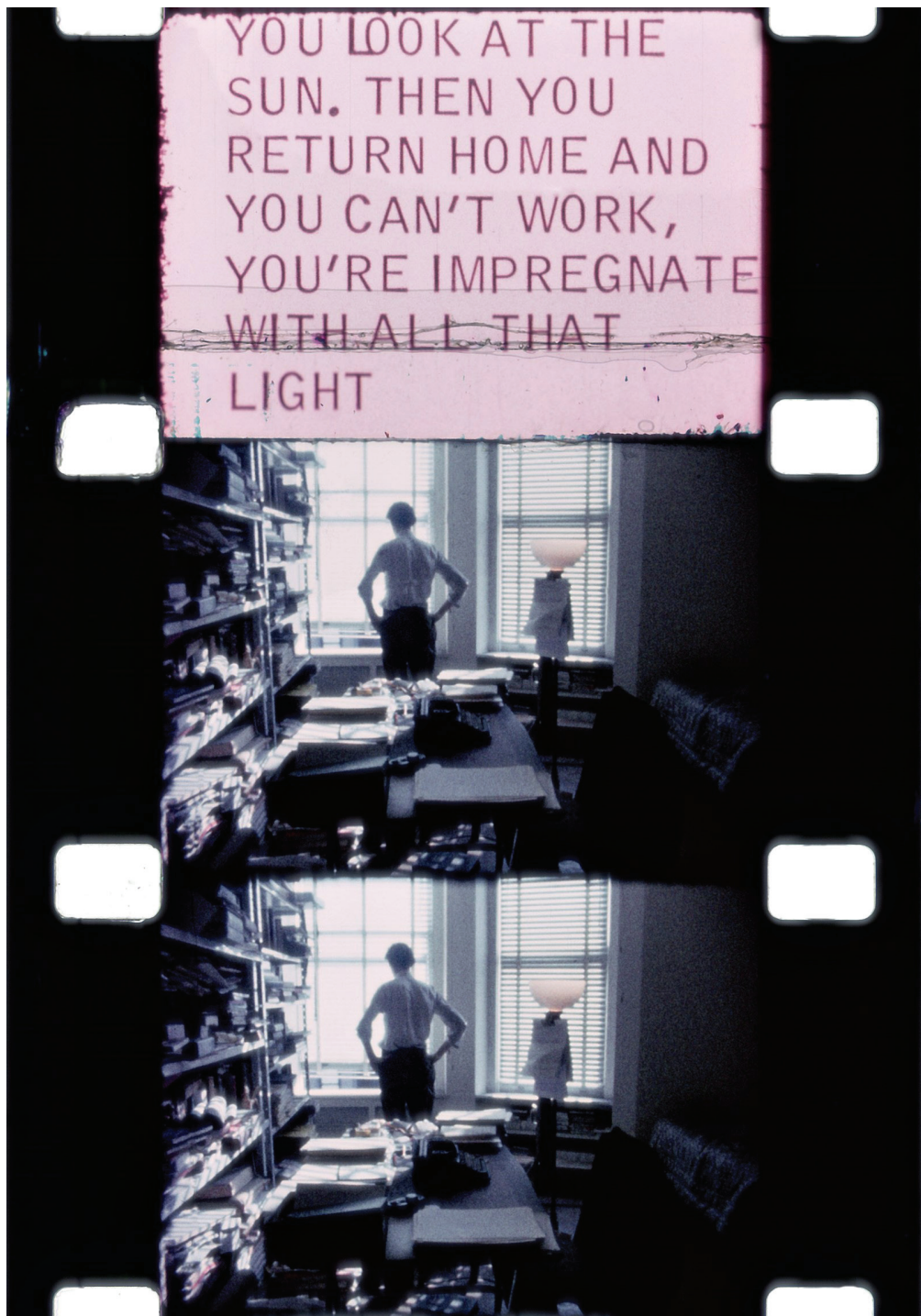
J. M.: Ir mes ne vien tik turime jų sukurtus filmus, bet taip pat juodraštinę medžiagą. Hansas Richteris, Maya Deren, Hollis Frampton ir net Tarkovskio *outtakes* (iškirptos filmų dalys).

J. J.:... Man Ray, Josephas Cornellis, Robertas Frankas, Harry's Smithas, Jackas Smithas, George'as ir Mike'as Kucharai, Kennethas Angeris, Lizzie Borden, Stanas Brakhage'as, Bruce'as Baillie, Ronas Rice'as, Michaelis Snow, Andy Warholas, Kenas Jacobsas, Maya Deren...

J. M.: *Anthology*, tai yra poezijos ir kino bastionas, ir mes esame čia tam, kad liktumėme. Tai yra pastatas, kur gyvena kino poetai. Šis pastatas – tai metafora.

J. J.: Man patinka, kad tai – labai stipri metafora: mes neišeiname, mes liekame čia. Aš visada galvojau, kad vizualiai tai yra *badass* (bekompromisinis) architektūros pavyzdys. Norėjau tavęs paklausti dėl pavadinimo, visada man patiko „Anthology Film Archives“, nes „Anthology“ yra *antihierarchinis*, tam tikra prasme.

J. M.: Stanas Brakhage'as, P. Adamsas Sitney'us ir aš, mes visi, atkeliavome iš poezijos. Pirmoji idėja buvo plėtoti pagrindinį filmų sąrašą, kuris formavo tai, kas yra vadinama „kino menu“, sudėlioti filmų antologiją; filmus, kuriuos mes mylime ir kuriuos mes *ginsime savo kūnais, mintimis ir visu entuziazmu*. Tyrinėtojai iš Europos dažnai čia atvyksta, nes niekur negali rasti medžiagos, kurią mes turime čia. Ne vien tik filmai, bet taip pat mūsų bibliotekoje yra saugoma gausi *popierinių dokumentų kolekcija*.

Jonas Mekas, 1966, *Walden* (filmo kadras)

Tai leidiniai, periodiniai leidiniai, scenarijai, susirašinėjimai, filmų kūrėjų kūrybinė medžiaga. Mes, pavyzdžiui, turime, originalų *Citizen Kane* („Piliečio Keino“) filmavimo scenarijų su Orsono Welleso užrašais ir taisymais. Turime Josepho Cornellio kūrybinę medžiagą: žurnalus, knygas, iš kurių jis iškarpydavo angelus ir vaizdus, kuriuos naudojo savo koliažuose. Bet taip pat turime šimtus dėžių medžiagos, kuri nėra prieinama tyrinėtojams, nes paprasčiausiai stokojame erdvės. Dėl to šiuo metu mes renkame pinigus, kad praplėstumėme *Anthology* pastatą. Mes turime visą šią medžiagą, ir niekas negali jos pamatyti, labai svarbu, kad mes pasistatytume biblioteką.

Niujorko *Underground Film Family* 1960-ųjų populiariame fotografijų žurnale, 1969

J. J.: Biblioteka bus viršuje?

J. M.: Taip, naujame, paskutiniame dabartinio pastato aukšte.

J. J.: Fantastika.

J. M.: Mes taip pat patobulinsime filmų ir videoarchyvų įrangą ir įrengsime erdvę galerijai; galėsime tinkamai saugoti, išsaugoti, demonstruoti šią visą nuostabią medžiagą. Taip pat patobulinsime du esamus kino teatrus.

J. J.: Nepakartojama.

B. N.: Tai turi būtinai įvykti.

J. M.: Dabar visa tai būtų septynių milijonų dolerių projektas. Dėl to šiuo metu organizuoju aukcioną, bandau surinkti tuos septynis milijonus dolerių... Aš labai tikiuosi, kad iš aukciono ir dotacijų mes galėsime surinkti biudžetą, kuris reikalingas pabaigti

šį projektą. Paskutinius mėnesius tai buvo mano pagrindinis darbas – įtraukti menininkus ir kolekcionierius. Dirbu sunkiai ir kartais nemiegu naktimis.

J. J.: Bet tai turi įvykti. Atsimenu, kaip prieš keletą metų tau buvo nelengva, kai tik pradėjai renovuoti, – mes filmavome pirmuosius *Coffee and Cigarettes* filmo kadrus čia. Aš nesuvokiau to, kol nemažai perskaičiau apie *Anthology Film Archives*. Gaujū žmogžudystė 1923 metais, tiesiai prieš pagrindines *Anthology* pastato duris. Jaunas gangsteris, vardu Kidas Dropperis, buvo nužudytas gerai žinomo Louiso Coheno.

B. N.: Žinoma, šis pastatas kadaise buvo teismo rūmai.

J. M.: Pastatas buvo pastatytas 1914 metais ir pirminis planas buvo – dvylikos aukštų namas. Bet prasidėjo karas, ir pastatas liko dviejų su puse aukšto. Pastato konstrukcija, kokia yra dabar, labai tvirta ir galėtų išlaikyti dešimt kitų aukštų.

J. J.: Oho, fantastika.

J. M.: Šalia bibliotekos mes planuojame įkurti kavinę. Svajoju, kad ji būtų duoklė *Café Voltaire* ir *Café de Flore*. Norime sukurti labai ypatingą vietą. Nėra tokios vietos Niujorke šiandien, kur poetai, režisieriai galėtų susirinkti, 1960-aisiais buvo keletas tokių vietų. Dabar nebėra. Žinai, nors vieną tokią?

B. N.: Ne.

J. J.: Williamsburge?

J. M.: Bet mums reikia vienos tokios vietos Manhatane. Ir mums reikia žemajame Manhatane. Tai nebus restoranas, tik vynas, paprastas geras maistas. Tai kavinė, kaip prancūziškas bistro.

B. N.: Ir gera kava!

J. J.: Ką gi, tai būtų fantastika.

J. M.: *Kino Katedra* bus užbaigta. Kinas – kaip didelis medis, turintis daugybę skirtingų šakų, nors *Antology* misija – visų pirma tarnauti nepriklausomiems ir avantgardui. *Poezijos kinas* – mes tarnaujame visoms medžio, vadinamu kinu, šakoms. Visiems stiliams, formoms, laikotarpiams, žanrams, šalims.

J. J.: Mes paminėjome žmones, kurių darbai yra saugomi *Antology*, bet taip pat turime paminėti, kokia tai nepakartojama gyvenamoji erdvė, kokia renginių programa ir kokie nuostabūs žmonės atvyksta, jie pasirodo ir pristato. Saugojimas – esminis dalykas šiems filmams, bet taip pat gyvuojantys, *aktyvūs veiksmai* yra svarbūs – dėl to aš įsimylėjęs café idėją. Visi šio naujojo pastato elementai yra vertingi. Tai lyg multifunkcinė molekulinė sistema. Istorija taip pat svarbi.

Galiu paklausti, kaip tu jautiesi, galvodamas apie dabartį? Kai tu galvoji apie visus šiuos žmones, kuriuos tu pažįsti ir su kuriais kartu dirbai, ar tu vis dar jautiesi optimistiškai, kalbėdamas apie dabartį ir menininkus?

J. M.: Aš visada optimistiškas, nes ateitis visada kupina galimybių. Gali būti blogai arba gali būti gerai. Bet matai, per paskutiniuosius šešiasdešimt metų aš buvau

Michelis Auderis, Jonas Mekas
ir Andy Warholas *Anthology*
Film Archives atidaryme,
1970 m. lapkričio 30 d.
Mike'o Chikirino fotografija

labai įsitraukęs į viską, kas vyko. Aš mažiau įsitraukęs dabar. Bet turiu pasakyti, kad aš nebejaučiu tiek pat aistros ir *craziness* (pamišimo) šiuolaikinėje meno kūrėjų kartoje. Aš jaučiu, kad mes vis dar esame laike, kurį apibūdino Josephas Conradas, kaip *after „the shadow line“* (po šešėlio linija). *Prieš šešėlio liniją* – tau nesvarbu, ką tu darai, tu tiesiog darai. Nesvarbu, kas ką sako, tu tiesiog darai tai. „*Fuck you*, aš darau, ką aš darau.“ Bet po *šešėlio linija*, tai tampa *atgarsiais*, tiek daug yra padaryta po juodojo kubo, po abstraktaus ekspresionizmo ir po Warholo, bet tai tik atgarsiai. Jaučiu, kad mes vis dar esame tranzitiniame laike, viską taip gerbiame – permaišydami vėl kartojame tą patį. Nėra naujo sproginimo. Mums tarsi reikia *naujo stiprintuvo*. Manau, kad šioje kompiuterių kartoje kuriasi kažkokios naujos pradžios užuomazgos.

J. J.: Mes laukiame sproginimo.

J. M.: Taip, manau, mes esame prieš ateities sproginimą.

J. J.: Ar tu nerimauji dėl šiandieninių kalbos ir idėjų represijų?

J. M.: Nemanau, kad tai įvyks. Manau, kad žmonės protestuos. Netikiu, kad Trumpas gali daryti, ką jis nori, kad jis galės. Turime *matyti*, ką jis daro, ir tada žmonės sukils. Jeigu jis darys kažką prieš imigrantus ar moteris – jie tikrai kovos prieš jį. Kai žmonės sukyla iš aistros, viskas yra įmanoma.

B. N.: Tikra tiesa.

J. M.: Dabar skaitau... Nežinau, ar esi skaitęs Paulio Celano poeziją, jis yra vienas puikiausių vokiečių kalba rašiusių poetų. Jo knygoje aš radau vieną geriausių apibūdinimų, kas yra poezija: „Neužtenka žemės šviesų ieškojimo. Ašį reikia sekti ir – *taškas taškas taškas* – būna pamirštas. Visų svarbiausia turi rasti lengvumą, gyvumą, nuolatinį iššūkį gravitacijai.” [*The search for ground lights is not enough. There is the axis to be followed and ‘—dot dot dot—’ forgotten. You must above all find lightness, buoyancy, the permanent defiance of gravity*].

J. J.: Nuostabu. Nuolatinis iššūkis gravitacijai.

Ypač dėkojame Nancy Waters, Ariellei de Saint Phalle ir Carteriui Loganui.

Šis interviu spausdinamas kaip tęsinys pokalbio, kuris buvo paskelbtas „AnOther Magazine“ S/S17.

A Conversation Between Film Legend Jonas Mekas and Director Jim Jarmusch

Summary

The conversation between prominent artists – the undisputed godfather of American underground cinema, a living legend Jonas Mekas and the aesthete of modern cinema Jim Jarmusch’s – as a cozy, sincere and meaningful meeting of two friends, cinephiles and poetry lovers took place at a café in New York during the winter 2016. They were interviewed by British actor, filmmaker and artist Benn Northover, a collaborator with AnOther Magazine. The principal intention of the conversation was the restoration of Jonas Mekas’ major project *Anthology Film Archives*, founded in New York almost half a century ago. The interview was first published in AnOther Magazine S/S17. In the wake of Mekas’ passing, AnOther revisited a conversation between him and Jim Jarmusch January 24, 2019.